

Foto: Dick Vos

Het goede leven van Theo Boer

Portret

Medisch-ethicus Theo Boer (50) is universitair docent ethiek aan de Protestantse Theologische Universiteit. Hij is daarnaast lid van een regionale toetsingscommissie euthanasie. Hij publiceert met regelmaat in het *Christelijk Weekblad* en geeft geregeld commentaar op actuele kwesties in Radio 1-programma *Dit is de dag*. Door **Jurgen Tiekstra**.

Denken „De theologie is er voor mij van begin af aan geweest doordat mijn vader predikant was. Op basis van een intuïtief bewustzijn wist ik dat ik die weg ook zou lopen. Twee broers van mij zijn in het onderwijs terecht gekomen. Ook dat heeft te maken met iets willen uitleggen. Uiteindelijk zijn theologie en ethiek specifieke vormen van uitleggen. Als we daarbij alleen 'verhalen vertellen' blijven we al gauw in onze eigen subjectiviteit steken. De Amerikaanse ethicus James Gustafson, op wie ik ben gepromoveerd, zei: 'iets over God zeggen, is iets zeggen over hoe dingen *'ultimate and really are'*. Nederland heeft vele goede ethici. Het is jammer dat een aantal van hen vrijwel nooit in de media te vinden zijn. In de filosofie zeggen ze: *'dying the death of a thousand qualifications'* - de dood sterven door te veel nuanceringen. Dat moet je niet willen. De ethicus heeft een maatschappelijke taak. Er is niets mis met prikkelende uitspraken zolang ze maar in harmonie zijn met jouw onderzoek.

Een groot deel van de moraal is voor elk mens kenbaar

Ik gebruik zelf een definitie van 'moralist' in negatieve zin, waaraan ik niet voldoe: iemand die geen besef heeft van morele tragiek, iemand die oplossingen brengt zonder besef dat daar ook argumenten tegen zijn. Als iemand bijna triomfalistisch zegt: ieder weldenkend mens is tegen de doodstraf, zeg ik: zeker, dat ben ik ook, maar verplaats je eerst eens in de ouders van wie het kind is verkracht en omgebracht. Besef van morele tragiek betekent besef dat je gesprekspartner ook over goede argumenten beschikt.

In de loop van mijn denken ben ik meer uit het katholicisme en thomisme gaan halen. Het protestantisme neigt er sterk naar dat de ethiek volledig uit de bijbel komt. Als mensen de bijbel dan niet meer relevant vinden, wordt de moraal vogelvrij. Het thomisme zegt dat een groot deel van de moraal voor elk mens kenbaar is, gelovig of niet. Ieder normaal mens zegt dat het goed is om trouw te blijven en goed voor je kinderen te zorgen. Dat natuurrecht is de onderbouw van de moraal, die voor iedere nadenkende persoon inzichtelijk is."

Denken „Ik ben een morele realist. Een moraal wordt niet opgebouwd uit onze voorkeuren, maar moet ontdekt worden als een patroon in ons bestaan. Net zoals wij de maan waarnemen. Maar de moraal is, anders dan de maan, een complex verschijnsel. Eenduidige oplossingen stroken vaak niet met de complexere realiteit. Je kunt twee functies van de ethiek onderscheiden. Allereerst moet ze ervoor zorgen dat wij niet in de chaos verzinken. Dat klinkt pessimistisch, maar dat is de ondergrens. De bovengrens is: we moeten van de moraal een feest maken, waardoor het leven sjuer krijgt. Je bent bezig om de lekken in het bestaan te dichten, maar ik probeer tegelijk ook een visioen te schetsen waarin het prettig toeven is.

De ondergrens is sterk verplichtend: als je iemands leven bedreigt, ga je de gevangenis in. Daarin zit dwang, dat is humorloos. De bovengrens is het tegengestelde, daar begint het eigenlijk pas. Ik ken iemand die in de VS is opgegroeid. Als hij in San Francisco over de Bay Bridge rijdt, een tolbrug, betaalt hij soms het dubbele bedrag: niet drie, maar zes dollar. De persoon in het tolhokje vraagt dan: waarom doet u dat? Hij zegt: 'Ik betaal ook voor de persoon achter mij.' 'Kent u die?' 'Nee, maar ik vind dat leuk.'

Hij ziet de wereld als een plek waar je feest kan vieren. In de ethiek gaat het in beginsel om hoe het leven een feest kan worden. De bovengrens is vrijheid: bloemen kopen of niet, aardig zijn of minder aardig. Het is geen verplichting, er zijn geen sancties, er is een bepaalde humor.

Ethici zijn verdeeld over de vraag of die idealen ook bij de ethiek horen. De Engelse filosoof Richard Hare zegt dat ethiek gaat over dingen die verplichtend zijn voor iedereen. Met de idealen die ik beschrijf, heeft hij niks. Bij hem is ethiek weinig meer dan 'recht'. Ook het ethiek-debat in Nederland is tamelijk minimalistisch. Moord, je partner bedriegen, hoge bonussen opstrijken: daar zijn we allemaal op tegen en we praten er eindeloos over. Maar over de idealen in de ethiek zijn we het minder eens. Dat houdt men liever privé. Maar het is specifiek voor de christelijke ethiek dat het daar wél over gaat: over de brede moraal, die zich uitsprekt over het goede leven in al zijn facetten."

Geloven „Ik ben synodaal gereformeerd opgevoed. Je kunt zeggen dat ik, net als zoveel van mijn generatie, de kerk en het geloof zou hebben verlaten ware het niet dat ik in Youth for Christ een contrastgemeenschap heb gevonden. Van daaruit kon ik mij afzetten tegen de kerk, zonder mij af te zetten tegen het geloof. Die afzetbeweging was eerder rechts dan links, hij was conservatiever. Ik verweet mijn ouders dat zij nauwelijks tot persoonlijke geloofsovergave opriepen. Het bijzondere was dat je een gemeenschap van mensen had die op dezelfde weg waren. Je had het idee dat je zeer eigentijds bezig was. Bovendien lag heel sterk de nadruk op het individualisme. Het ging er om waar jij voor stond. Ik heb met de kromming een rechte slag gemaakt: de kromming van de radicalisering. Je komt daarvan terug, maar had hem wel nodig.

Iedereen heeft een moreel besef, ook wie weinig met de bijbel heeft. Op dezelfde manier heeft iedereen ten diepste godskennis. Paulus zegt: als je goed nadenkt, zul je inzien dat er een goddelijke oorzaak is aan het bestaan. Door goed na te denken kun je bij het theïsme uitkomen. Maar daarmee is er met het goddelijke nog geen persoonlijke relatie. Daarvoor zijn we toch aangewezen op de openbaring.

Ik heb met de kromming een rechte slag gemaakt

Uiteindelijk bevind je je in het christendom in een traditie. Die brengt je gevoeligheden bij, een besef van heiligheid. Daar wil je niet achter weg. De traditie geeft je een besef van de goedheid van God. Dat is niet vanzelfsprekend, want het bestaan is complex en de ervaringen die wij opdoen zijn deels tegengesteld daaraan.

Heel belangrijk is het zondebesef. Daar hebben we in de afgelopen decennia veel kritiek op gehad. Maar wie zijn ogen open houdt, kan soms overweldigd raken door het kwaad waar mensen toe in staat zijn. We zijn dringend toe aan een herwaardering van het begrip 'zonde'. Het helpt ons om op onze hoede te zijn. We zullen minder snel in mensen teleurgesteld zijn, inzien hoe belangrijk zelfkritiek is en ook opener zijn om de genade te ontvangen. Een christendom zonder oordeel of kruis verwordt tot een geamputeerde en krachteloze spiritualiteit."

Genieten „Ik zou een pessimist zijn, ware het niet dat ik sterke hoop heb dat God zijn Koninkrijk tot ons brengt. We waren twintig jaar geleden heel optimistisch, toen de Muur viel en overal democratieën ontstonden. Dat heeft maar even geduurd. Daarna had je de inval van Saddam in Kuwait in 1991. Optimisme over mensen is misplaatst. Mijn stelregel is: leven moet niet genoten, maar geleefd worden. Als je je leven leeft zoals je denkt dat het geleefd moet worden en werkt zoals dat hoort, volgt daar veel voldoening uit. Maar als ik voldoening of genieten nastreef, ben ik een hond die in zijn eigen staart bijt: het ontglipt me steeds, ik blijf rondjes rennen.

Ik ben niet op zoek naar voldoening, maar probeer de waarde te ontdekken van mensen en het leven. Het kan zijn dat je dan voldoening vindt, maar het is ook denkbaar dat je een vervuld leven hebt geleid zonder dat in termen van geluk of genot te beschrijven. Jezus heeft het ultieme gegeven. Hij was de grootste mens, maar een gelukszoeker zou ik hem bepaald niet willen noemen.

Ik vind dat je het leven kunt vergelijken met een tocht door de bergen. Als je het makkelijk wilt hebben, ga je niet de bergen in, 's nachts om twee uur, met stijgieters, om een piek te beklimmen. Maar je krijgt wel spanning en uitdaging. Het genieten begint daarna pas.

Een vervuld leven is dat je op je leven kunt terugkijken en zeggen: ik heb mijn gaven ontplooid, geleefd in overeenstemming met mijn roeping, mijn eigen gaven ingezet voor het welzijn van anderen. Als ik heel veel geld weggeef, geniet ik daar niet van, maar heb ik wel voldoening. Elke dag breng ik ontbijt op bed voor mijn vrouw en kinderen, geroosterd brood en koffie. Daar genieten zij van, en ik ook. Ik doe dat niet omdat ik wil genieten, maar omdat zij het waard zijn. Genieten vind ik te plat gezegd.

Het wezenskenmerk van de moraal is dat er een element van zelfopoffering in zit. Als de offerbereidheid verdwijnt uit de moraal verwordt de moraal tot een verbeterde calculus van rechten en plichten. Kenmerkend voor die opofferbereidheid is dat je haar niet van een ander eist, maar er des te vastberadener zelf naar streeft."